

Ewald Engelen

*Oorlogsmythen:
ongewenste opstellen*

Leesmagazijn 2025

© 2 0 2 5
L E E S
M A G A Z I J N
A M S
T E R D A M

Omslag ontwerp en typografie: Connie Nijman
Zetwerk: Andrea Salerno

NUR: 689 ISBN: 978-90-836227-0-5 LEESMAGAZIJN
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

In oorlog: vastberadenheid. Bij nederlaag: verzet. Na overwinning: grootmoedigheid. In vrede: goede wil.

—Winston Churchill

Het is onverstandig voor een grootmacht gebruik te maken van de tijdelijke zwakte of verwarring van een andere grootmacht om haar concessies af te dwingen die ze onder normale omstandigheden nooit zou hebben gedaan.

—George Kennan

Een kosten-batenanalyse van de NAVO-uitbreiding is zwaar negatief. Uitbreiding dient geen strategisch doel en verstoort de verhouding met Rusland onnodig. Ze roept de gevaren op die ze juist wenst te bezweren. Niet doen.

—Frits Bolkestein

Every gun that is made, every warship launched, every rocket fired signifies, in the final sense, a theft from those who are not fed, those who are cold and are not clothed.

—Dwight D. Eisenhower

Wie vrede wil bewaren, moet de veiligheid van de tegenstander als even belangrijk als de zijne leren zien.

—Michael Gorbatsjov

Inhoudsopgave

23 september 2025 Inleiding	9
26 januari 2022 Gas	25
11 maart 2024 Niet opnieuw slaapwandelen een oorlog in	29
26 juni 2024 Vroom en deftig	35
16 juli 2024 Waarom komt de wijsheid nu van rechts?	41
10 september 2024 75 jaar NAVO	49
4 november 2024 Verkiezingen zijn <i>fluff</i>	59
13 december 2024 De lange slagschaduw van de vergeten depressie	69
23 december 2024 Onderwijs als wapen	79
24 december 2024 March of fools	85

12 februari 2025 Trump: kind van zijn tijd	91
18 februari 2025 Shocked, but for the wrong reason	97
26 april 2025 Deze democratie is de onze niet	103
26 juni 2025 How 'green' is war prepping	123
15 augustus 2025 Hoe de EU zich onderwierp aan Trump	131
22 augustus 2025 Het gelijk van Richard Sakwa	139
29 augustus 2025 NATO and the denialism of the Left	155
19 september 2025 Waarom je nog steeds niet over vrede mag praten	165

23 september 2025 Inleiding

Nederland is altijd een land van kooplieden en dominees geweest—en van boeren en ingenieurs, uiteraard, maar die zijn of geprivatiseerd (ingenieurs) of weggevaagd door de proteïnenfabriek (boeren). Met de ene hand nam Nederland en met de andere hand op de Bijbel bezwoer het dat er meer was tussen Hemel en Aarde dan brood alleen. De spanning tussen negotie en moralisme kwam bij uitstek naar voren in de politieke discussies rond ontwikkelings-samenwerking. Moest die vooral worden gebruikt om goed te doen in de wereld of ondergeschikt worden gemaakt aan de belangen van de BV Nederland? Was het hulp of was het exportbevordering? We weten volgens mij allemaal wie in het Nederland van en na Rutte gewonnen heeft: de koopman.

Dit is in een notendop wat zich in vrijwel het hele Westen sinds pakweg 1980 heeft voorgedaan. Het nut van de koopman heeft de plichtenleer van de dominee geleidelijk aan weggedrukt. In onderwijs en zorg zijn we consumenten geworden; de staat spreekt ons niet als autonome burgers aan maar als rationele automaten die rekenend door het leven gaan en met wortels en stokken (en een beetje liegen: 'nudging') moeten worden gepord om het juiste te doen; efficiëntie is de collectieve obsessie geworden, ook al blijkt het controleapparaat dat is opgetuigd om die efficiëntie af te dwingen zelf uiterst inefficiënt; diversiteit, emancipatie en inclusiviteit móéten, niet om intrinsieke redenen, maar omdat er geld mee verdiend kan worden; duurzaamheid móét ook, niet om natuur en klimaat te redden, maar omdat de economen en juristen van de Europese Commissie er markten voor hebben opgetuigd. Om het kort en krachtig samen

te vatten: na een halve eeuw is in Nederland alles koopwaar geworden, zelfs de moraal.

Marktdenken, zou je het kunnen noemen. Sinds de late jaren zeventig heeft het politiek en bestuur in zijn greep. De woordvoerders ervan, economen geheten, zijn nooit gewoon economen die maar wat aanklooiën, zoals de meeste van ons, maar heten ‘topeconomen’, en hun tegeltjeswijsheden worden door pers en politiek opgetekend als was het Gods woord. De markt is in het geseculariseerde Nederland het enige transcendente object geworden dat door iedereen aanbeden wordt. Ik zie het al sinds de vroege jaren negentig, toen ik met mijn eerste boek begon, met lede ogen aan. Bestrijden van dat marktdenken is waar ik mijn hele publieke en professionele leven, terugkijkend, aan blijkt te hebben gewijd. Grotendeels tevergeefs. Tot 2008 was dit marktdenken namelijk oppermachtig.

Toen tijdens de Grote Bankencrisis dat hele markt-bouwwerk met donderend geraas in elkaar stortte, leek de deur te zijn geopend voor een nieuwe scheut moraal. Zeker toen de politieke elite op de bankenreddingen van de herfst van 2008 geen ander antwoord wist dan publieke versobering: ‘austerity’, in goed Engels. Ingefluisterd door ideologisch benevelde economen (weer die vermaledijde beroepsgroep) meende de politieke elite dat we allemaal Griekenland waren en dat de diepe recessie van na de bankencrisis het juiste moment was om diep te snijden in de collectieve uitgaven en fors in de buidel van Nederlandse huishoudens te tasten in de vorm van btw-verhogingen en andere belastingverhogingen. Anders zouden de obligatiemarkten boos worden. De langste recessie uit de Nederlandse geschiedenis was het gevolg.

Horendol werd ik van de electorale reactie: u, kiezer, maakte keer op keer de VVD van Mark Rutte de grootste—vier keer op rij maar liefst. Nog doller werd ik van de reactie van de linkse oppositie: keer op keer steunden

zij Rutte in zijn queeste om de Nederlandse verzorgingsstaat—‘geluksmachine’, aldus Rutte—verder onklaar te maken. Wanneer werpen we nou eindelijk die klamme deken van het marktdenken af, vroeg ik in steeds schrillere columns en boeken. *De mythe van de markt*—de titel van mijn eerste boek uit 1995—was nu, na 2008, toch genoegzaam voor iedereen zichtbaar geworden?

Ondertussen slaagde de Nederlandse financiële elite—een, ook internationaal, uitzonderlijk verwoestende sloop-ploeg—er ook nog eens in om de terechte volkswoede over duurbetaalde bancaire incompetentie (jarenlang trokken *De Verleiders* volle, boze zalen met hun verrukkelijke aanvallen op de Nederlandse bankier) af te wentelen op Islamitische migranten, daarbij geholpen door politici die hun hele carrière hebben gebouwd op het vervolmaken van de zondebokstrategie. Zeventien jaar na de grote kladderadatsch is er aan het bancaire stelsel niets wezenlijks veranderd, zijn de huizenprijzen hoger dan ooit, de woonlasten de hoogste van Europa, bevindt de schuldenberg zich op een historisch hoogtepunt, en zijn de bonussen terug van nooit wegge-weest.

Toen de onnodig lange recessie na 2016 eindelijk weg-ebde, koesterde ik even de hoop dat het marktdenken zijn langste tijd zou hebben gehad en vervangen zou worden door een nieuwe golf van politiek moralisme: zelfs het CDA bestond het om tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen van 2017 onomwonden te verklaren dat het ‘neoliberale tijdperk’ voorbij was. En ‘neoliberalisme’ is de serieuze mensen-term voor wat ik hier marktdenken noem.

Ook al is de zorgelijke toestand van het milieu in toenemende mate een politiek twistpunt geworden (en dat begrijp ik heel goed als je het tijdens regenachtige zomers steevast hebt over klimaatopwarming en je mooie, luxe groene technologie in de vorm van Tesla’s, warmtepompen, isolatie en zonnepanelen alleen beschikbaar maakt

voor de rijken), ik was en ben ervan overtuigd dat radicale wijzigingen in onze wijzen van productie en consumptie nodig zijn om aan onze kinderen en kleinkinderen een leefbare planeet achter te laten. Duurzaamheid en rechtvaardigheid zouden de morele principes moeten zijn die in de plaats hadden moeten komen van de winst en efficiëntie die in het marktdenken worden aanbeden.

Dat leek men ook in Brussel, Parijs, Berlijn, Den Haag, Wall Street en zelfs Washington te beseffen. Hoop op een betere toekomst gloorde aan de einder. Eindelijk zou de hegemonie van het nutsdenken doorbroken worden. Ook al bleef ik, wijs geworden door een leven lang van politieke teleurstellingen, scepsis koesteren: eerst zien, dan geloven, zeg maar. En terecht, want in plaats van systeemverandering kregen we ESG's, carbon credit-markten, biomassacentrales en vooral veel, heel veel, identitaire symboolpolitiek. Geen systeemomwenteling, maar genderneutrale wc's en veel, heel veel, regenboogzebrapaden. Geen verduurzaming, maar brieven van de baas van de grootste Amerikaanse belegger ter wereld die 'groen' uitriep tot de nieuwe winstbron van het mondiale kapitalisme.

Pas in 2020 kwam dan eindelijk echt de breuk. Nadat in december 2019 een gemanipuleerd vleermuisvirus uit een Chinees laboratorium was ontsnapt (of niet) en als een speer rond de wereld schoot, wierpen overheden plotse-ling en masse hun nuttigheidsschroom van zich af. Zelden heb ik zo vaak naar de Britse econoom John Maynard Keynes horen verwijzen als in de coronajaren. 'Wat wij moeten, kunnen wij ook', was de gevleugelde uitspraak van hem waarmee wij in die jaren om de oren werden gesla-gen. Het luidde een nieuw zelfbewustzijn aan de kant van staat, openbaar bestuur en ambtenarij in. Niet langer was de markt leidend, de staat was dat. Niet langer was de staat het probleem, hij was de oplossing. Met één decreet kon het openbare leven worden stilgelegd. Met een volgend decreet

kon de begroting als wapen worden ingezet om de econo-mische gevolgen van de lockdowns op te vangen. En met één druk op de knop konden centrale banken biljoenen aan euro's, ponden en dollars bijdrukken om staten de financi-ele middelen te geven om dat allemaal te doen. Weg was de obsessie met begrotingstekorten, staatsschuld, renteopsla-gen en sluitende begrotingen: voor wie, zoals ik, de eurocri-sis van nabij had meegemaakt, was het een vervreemdende ervaring.

De moraliteit van de volksgezondheid had het nuttigheidsdenken van de markt gesmoord. Tijdelijk, uiteraard: na corona zou herstel en, zo dachten groene partijen, te-rugkeer naar de groene heilsstaat volgen. En uiteraard, zo schreef ik in mijn coronadagboek uit 2023, *Wappie* geheten, stond de breuk met het nuttigheidsdenken niet ten dien-ste van een ander systeem maar was zij juist bedoeld om het bestaande systeem te beschermen, om de status quo te handhaven. Was zij dus ten diepste conservatief, en niet progressief. Geen ambitieuze maanexpeditie, zoals de in deze tijd immens populaire econoom Mariana Mazzucato hoopte, maar meer een gigantische, en uiterst kostbare (82,9 miljard euro, aldus de Rekenkamer),¹ ijskast, die uit-sluitend was bedoeld om verder bederf tijdelijk tegen te gaan. De hoop van links was dat dit een soort gigantische mondiale generale repetitie was voor de groene moralise-ring die erna nog veel nodiger zou zijn: centrale banken die met een druk op de knop opnieuw biljoenen euro's ter be-schikking zouden stellen van staten die het zouden gebrui-ken om grootvervuilers uit te kopen, sociale huurwoningen te isoleren, te bekleden met zonnepanelen en uit te rusten met warmtepompen, en om een veel beter, veel fijnmaziger en veel goedkoper ov volledig te elektrificeren.

Het liep, opnieuw, anders. Na pakweg vijftien jaar van Amerikaans getreiter, besloot de niets en niemand ontzien-de President van Rusland dat het genoeg was: op 24 febru-

¹ <https://www.rekenkamer.nl/onderwerpen/corona/coronarekening>